

Справа «Морріс проти Сполученого Королівства» (Morris v. the United Kingdom)

У рішенні, ухваленому 26 лютого 2002 року у справі *«Морріс проти Сполученого Королівства»*-, Суд постановив, що:

- мало місце порушення ч. 1 ст. 6 Конвенції (право на справедливий судовий розгляд) щодо окремих скарг заявника стосовно загальної характеристики системи військових судів;
 - було відсутнє порушення ч. 1 чи п. «с» ч. 3 ст. 6 Конвенції щодо інших скарг заявника
- Відповідно до ст. 41 Конвенції, Суд вказав, що саме по собі визнання факту порушення становить достатню компенсацію моральної шкоди, завданої заявнику, і призначив сплатити йому 30 000 євро у відшкодування судових витрат.

Обставини справи

Заявник, п. Дін Морріс, є громадянином Сполученого

Королівства, народився у 1975 році і проживає у м. Колчестері.

Заявник стверджував, що він став об'єктом знущань під час служби у кавалерійському підрозділі Британської армії. За словами п. Морріса, наприкінці листопада 1992 року його сильно вдарили у голову, що призвело до падіння з коня, внаслідок чого він зазнав ще сильнішого удару. 26 лютого 1993 року, маючи на меті уникнути подальших знущань, заявник залишив територію військової частини без дозволу. 16 жовтня 1996 року заявника було заарештовано й обвинувачено у дезертирстві. 13 березня 1997 року військове керівництво віддало заявника до військового суду.

Заявник звернувся до Військового департаменту правової допомоги у кримінальних справах із клопотанням про надання йому юридичної допомоги. Це клопотання спочатку було відхилено. Однак, пізніше йому було запропоновано сплатити 240 фунтів стерлінгів за надання такої допомоги. Заявник відмовився від такої пропозиції. Тому під час судового розгляду справи інтереси заявника представляв призначений військовим керівництвом офіцер з його підрозділу.

Військовий суд відбувся 28 травня 1997 року. До складу суду входили Постійний президент суду (армійський полковник, який призначався на визначений строк), два армійських капітани і цивільний суддя з належною юридичною освітою. Заявник визнав себе винним. Його було засуджено до звільнення з армії та дев'ятимісячного ув'язнення. Офіцер, котрий представляв його інтереси, помилково пояснив йому, що у випадку подання ним апеляції, котру не буде задоволено, на нього чекає ще довший термін позбавлення волі.

31 травня 1997 року заявник найняв адвоката, який звернувся із заявою до Військової ради, котра виступала наглядовою інстанцією щодо усіх рішень, постановлених військовими судами. У заяві, зокрема, йшлося про те, що заявнику не було забезпечено належне юридичне представництво під час судового розгляду, а також про те, що факт вчинення нападів на заявника не був належним чином представлений суду. Офіцер, який захищав заявника під час розгляду справи, направив у Військову раду письмове пояснення того, чому він порадив заявникові визнати себе винним. Вказана заява, однак, була відхилена. Звернення заявника із проханням прийняти апеляційним військовим судом його апеляції теж було відхилено.

Зміст рішення Суду

Покликаючись на ч. 1 ст. 6 Конвенції, заявник оскаржував саму структуру військових судів в Сполученому Королівстві. Він, зокрема, стверджував, що суд, який складається переважно із військових офіцерів, не може вважатися незалежним і неупередженим при розгляді обвинувачень, висунутих щодо військовослужбовців. Особливо це стосувалося справ про обвинувачення у порушенні військової дисципліни. Заявник наголошував на ролі «наглядної інстанції» у системі військових судів і вказував на істотний вплив армії на процес формування складу військових судів. Заявник також оскаржував поведінку офіцера, який представляв його інтереси. Крім того, посилаючись на п. «с» ч. 3 ст. 6 Конвенції, заявник

оскаржував незабезпечення йому належного правового представництва під час розгляду його справи військовим судом.

Суд зауважив, що зміни у системі військових судів, запроваджені Законом від 1996 року, пройшли довгий шлях до моменту їх практичної імплементації. Посади офіцерів, які віддавали обвинувачених до суду і приводили до присяги свідків та обвинувачених, було ліквідовано. Функції, що їх виконували ці посадові особи, було розмежовано. Аналогічно було розмежовано функції обвинувачення та відправлення правосуддя. Зважаючи на це, Суд не вважав, що скарги заявника щодо структури військових судів взагалі доводять факт порушення ч. 1 ст. 6 Конвенції.

Поряд з тим, повертаючись до порушеного заявником питання про те, чи склад військового суду відповідає вимогам ч. 1 ст. 6 Конвенції, Суд вважав за необхідне дослідити статус Постійного Президента військового суду та двох інших офіцерів, які засідали у його складі.

Постійний Президент військового суду був призначений у січні 1997 року і повинен був перебувати на посаді протягом чотирьох років і восьми місяців до вересня 2001 року. Він не перебував у службовій підпорядкованості військового керівництва. Законодавство не передбачало гарантій від дострокового звільнення Президента військового суду з посади, та поряд з тим не було відомо жодного випадку дострокового звільнення цієї посадової особи. Суд дійшов висновку, що наявність у складі військового суду Постійного Президента не ставить під сумнів незалежність такого органу. Аргументами на користь такого висновку слугують як «фактичні» гарантії від дострокового звільнення, так і відсутність зв'язку між займаною Президентом посадою та його подальшим просуванням по службі, а також відносна відокремленість його посади від військової вертикалі влади. Все це означало, що, на відміну від офіцерів, які призначалися судовими засідателями для вирішення лише однієї справи, Президент військового суду користувався істотними гарантіями незалежності.

Решта військовослужбовців, що входили до складу військового суду, не призначалися на певний період часу. Вони виконували свої суддівські функції за потребою (*ad hoc*). З огляду на це, вони усвідомлювали, що після участі у відправленні правосуддя мають повернутися на звичайну військову службу. Суд все ж не вважав, що сам по собі факт призначення військовослужбовців судовими засідателями за принципом *ad hoc* дає достатні підстави дійти висновку про невідповідність військових судів вимозі незалежності суддів, що її закріплено у ч. 1 ст. 6 Конвенції. Цей факт лише засвідчує необхідність з'ясування питання про наявність певних гарантій відсутності зовнішнього впливу на таких військовослужбовців під час відправлення ними правосуддя.

Суд визнав наявність у даній справі певних гарантій, про які йшлося вище. До них, зокрема, слід віднести присутність у складі військового суду цивільного судді, роль і повноваження якого значно зросли після прийняття у 1996 році закону, котрий уже згадувався вище. Іншою гарантією слугувала наявність у складі такого суду посади Постійного Президента. Суд також наголосив на існуванні законодавчо закріплених гарантій щодо забезпечення підсудному юридичного захисту, жорстких правил відбору членів військових судів та обов'язку останніх складати присягу перед виконанням функцій правосуддя.

Суд, однак, дійшов висновку про недостатність наведених вище гарантій, якщо йдеться про необхідність виключити будь-яку можливість впливу з боку військового командування на двох молодших офіцерів – членів військового суду. Він, зокрема, зауважив про те, що ці офіцери не мали юридичної освіти та були підпорядковані статутним вимогам щодо військової дисципліни. Суд також наголосив на відсутності нормативної заборони іншим військовослужбовцям справляти вплив на членів військового трибуналу. Усі наведені міркування набували ще більшого значення, коли мова йшла про справу, в якій підсудний обвинувачувався у порушенні вимог військової дисципліни. У цьому сенсі статус членів військового суду відрізнявся від статусу членів журі присяжних у звичайному суді.

Що ж до скарг заявника стосовно ролі так званої наглядової інстанції, то Суд з'ясував,

що до її повноважень входило скасування вироків, постановлених військовими судами. Більше того, вказана інстанція могла дійти будь-яких висновків щодо факту встановлення вини підсудних, а також мала право на зміну вироків (крім випадків погіршення становища останнього).

Враховуючи вищенаведене, Суд дійшов висновку, що сам факт існування «несудового» органу, який здійснює наглядові функції щодо військових судів, суперечить вимогам ч. 1 ст. 6 Конвенції.

Суд вважав, що істотні недоліки розгляду справи заявника судом першої інстанції, про які йшлося вище, не могли бути виправлені на стадії апеляційного розгляду справи, оскільки подання заявником так званої апеляції не означало перегляду справи по суті. Сама апеляція мала наслідком ухвалення Військовим апеляційним судом рішення про відмову у розгляді вимог заявника.

Беручи до уваги усі наведені міркування, Суд дійшов висновку про те, що зауваження заявника з приводу невідповідності військового суду вимогам незалежності є обґрунтованими, а тому мало місце порушення ч. 1 ст. 6 Конвенції.

Суд також зауважив, що заявнику пропонувалася юридична допомога за умови сплати ним 240 фунтів стерлінгів. Суд не вважав таку пропозицію недоречною чи неправомірною, особливо враховуючи рівень заробітної платні заявника. Суд відзначив, що у разі прийняття заявником згаданої пропозиції його інтереси у військовому суді були б представлені незалежним юристом. Заявник, однак, відхилив пропозицію Військового департаменту правової допомоги у кримінальних справах навіть ще до отримання відповіді останнього стосовно зміни окремих умов згаданої пропозиції відповідно до запиту представника заявника.

Врешті-решт Суд не визнав підставними скарги заявника щодо відсутності незалежності у його військового представника. У будь-якому випадку Суд дійшов висновку, що представник заявника виконував свої обов'язки належним чином, за винятком помилкового пояснення можливих результатів незадоволення апеляційної скарги заявника.

Реферативний переклад з англійської мови та опрацювання рішення здійснено у Львівській лабораторії прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування АПрН України О. О. Бекетовим, Р. М. Москалем, Н. П. Ничай, М. Ю. Пришляк, Т. І. Пашуком, М. Б. Рісним, А.-М. Я. Хом'як.